

Η οικογένεια μέσα στη δίνη του κορωνοϊού.

Εισήγηση – Ομιλία του πρωτοπρεσβυτέρου π. Χρίστου Χαχαμίδη Δρος Θεολογίας στην Γ' Γενική Ιερατική Σύναξη (14/12/2021).

Σεβασμιώτατε, σεβαστέ μου π. Δαμασκηνέ, πολυσέβαστοι πατέρες και αδελφοί, ευλογείτε!

Η δική μας ομάδα της οποίας είχα την ευθύνη του συντονισμού είχε ως θέμα την «**Οικογένεια μέσα στη δίνη του κορωνοϊού**».

Με αδελφούς συνπρεσβυτέρους συναντηθήκαμε συζητήσαμε και καταθέσαμε ο καθένας εμπειρίες, σκέψεις και προβληματισμούς γύρω από το θέμα της ομάδας μας, αλλά κυρίως και τις προσωπικές μας εμπειρίες μιας και οι περισσότεροι από μας είμαστε και οικογενειάρχες και βιώσαμε τα γεγονότα μέσα στις δικές μας πρωτίστως οικογένειες. Οι συναντήσεις μας λειτούργησαν με βιωματική μορφή. Τα μέλη της ομάδας εξέφρασαν σκέψεις, συναισθήματα, βιώματα, προβλήματα, τρόπους διαχείρισης των δυσκολιών που βίωσαν οι ίδιοι τόσο σε προσωπικό-οικογενειακό επίπεδο αλλά και σε ποιμαντικό. Η εν Χριστώ αγάπη, το πνεύμα της αλληλοκατανόησης, η έννοια μας για το ζωντανό σώμα της Εκκλησίας, οι κοινές και ξεχωριστές εμπειρίες και γνώσεις, αλλά και ο σεβασμός στις διαφορετικές απόψεις ήταν οι βασικοί πυλώνες πάνω στους οποίους κινηθήκαμε. Το απόσταγμα αυτών των συναντήσεων θα αποτελέσει και τη νοητή ευθεία πάνω στην οποία και θα κινηθεί η σημερινή μας εισήγηση.

Οικογένεια σε κρίση.

Είναι κοινός τόπος πως στην αρχή του 21ου αιώνα βιώνουμε μια πρωτοφανή κρίση και γευόμαστε την αγωνία του αγνώστου. Και ενώ η κοινωνία ταλανίζεται από πολυσήμαντες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές μεταβολές, το βασικό της κύτταρο, η οικογένεια, αργά αλλά σταθερά αποδομείται, αλλοιώνεται και συχνά διαλύεται. Η κρίση του γάμου και την οικογένειας συμβαδίζει με την γενικότερη κρίση στην κοινωνία, αλλά και στην εκκλησιαστική ζωή.

Οι περισσότεροι από μας φέρνουμε μέσα μας την οικογένεια με αναμνήσεις και εικόνες, με μία αίσθηση ισόβια, ως το γλυκύτερο κομμάτι της ζωής μας, ως απάγκιο λιμάνι, ως απαντοχή, ως σχολείο σχέσεων, ως παρηγοριά. Η οικογένεια είναι το αληθινό, το γνήσιο, το θεοϊδρυτο, κι ευλογημένο κύτταρο της κοινωνίας και της Εκκλησίας, στο οποίο βλέπει το φως του ήλιου, ανατρέφεται, μεγαλώνει, μορφοποιείται, ωριμάζει, ολοκληρώνεται ο άνθρωπος. «Όμως περνάνε οι καιροί, και αυτή η οικογένεια που γνωρίσαμε τις περασμένες δεκαετίες, υφίσταται πιέσεις, επιδράσεις, μεταλλάξεις και αναφερόμαστε σε μία κατάσταση διαφορετική, όχι μόνο στην ελληνική πραγματικότητα, αλλά και παγκοσμίως. Και αυτή η οικογένεια καλείται και συνεχίζει να παίζει το ρόλο της, ξανά, όπως το έκανε διαχρονικά.»

Το ζευγάρι στις μέρες μας κατά κανόνα ξεκινά την κοινή του ζωή και πορεία ανέτοιμο, χωρίς να λαμβάνει υπόψιν του όλες εκείνες τις παραμέτρους που θα μπορούσαν έστω και φαινομενικά να το βοηθήσουν

στο νέο του ξεκίνημα. Συχνά επικρατεί ο ατομισμός, η αναζήτηση του εύκολου τρόπου ζωής χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, η τάση «να περνάω πάντα καλά», η αίσθηση ότι «μου άξιζε καλύτερος σύζυγος, καλύτερα παιδιά, καλύτερη ζωή», το κλίμα της μη διόρθωσης της σχέσης, αλλά της εύκολης αλλαγής σχέσης. Η νάρκη στα θεμέλια της οικογένειας είναι η έλλειψη σεβασμού στο πρόσωπο του άλλου και η έλλειψη σεβασμού στο πρόσωπο του Θεού. Ο υλιστικός και μηδενιστικός τρόπος ζωής, η διαρκώς παρατηρούμενη έκλειψη εκκλησιαστικού ήθους και της αληθινής αγάπης, τα νέα δεδομένα, οι αλλαγές των ρόλων και άλλοι πολλοί ενδεχομένως παράγοντες, αλλοίωσαν την οικογένεια.

Μετά από τις πολλαπλούς είδους κρίσεις μέχρι και την υγειονομική που ζούμε σήμερα, βλέπουμε ότι υπάρχει μια συνεχής δυναμική που δείχνει ότι τα πράγματα αλλάζουν, και είναι και για τη πατρίδα μας μία περίοδος που κυοφορεί σημαντικότερες αλλαγές. Κάτι που έχει αλλάξει, και που ως ποιμένες πρέπει να μας απασχολήσει πολύ είναι ότι δεν μιλάμε πια για μία οικογένεια, ένα σχήμα. Κι αυτό δεν αφορά μόνο το νομικό πλαίσιο, αλλά γενικότερα με το πως συγκροτείται η συγκροτούνται αυτές οι νέες μορφές συμβίωσης. Βεβαίως όλα αυτά συμβαίνουν στην κοινωνία συλλήβδην. Οι «εκτροπές αυτές του οικογενειακού θεσμού» ή οι αναδυόμενες «εναλλακτικές μορφές οικογένειας» στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα συνιστούν φαινόμενα που αποδεικνύουν την εκκοσμίκευση και τον αποχριστιανισμό των σύγχρονων κοινωνιών. Αυτό, εν πολλοίς, ισχύει και για την ελληνική κοινωνία. Απαιτείται, συνεπώς, από μέρους μας προβληματισμός και μελέτη σοβαρή για τη διαφύλαξη και την

προκοπή του ιερού θεσμού της κατ'οίκον εκκλησίας. Άλλωστε, και αυτό πού θεωρείται ως «κρίση» μπορεί τελικά, εάν το θελήσουμε, να γίνει ευκαιρία για ανασυγκρότηση.

Ο μυστηριακός της χαρακτήρας, η υπερβατική της αναφορά «εις Χριστόν και εις την Έκκλησίαν», μοιάζει στις μέρες μας να ατονεί η να μην υφίσταται για πολλούς συνανθρώπους μας. Όλοι αυτοί οι λόγοι, ίσως και άλλοι, συνετέλεσαν στην εμφάνιση μορφών «γάμου» και οργάνωσης του οικογενειακού βίου, οι οποίοι, υπό το φως της χριστιανικής διδασκαλίας, θεωρούνται έκτροπές της οικογένειας. Η Εκκλησία, στις σύγχρονες αυτές συνθήκες της ραγδαίας εκκοσμίκευσης, πρέπει και θα συνεχίσει να κατηχεί τα πιστά της μέλη, όσο κι εκείνους πού επιθυμούν να ζούνε έκτος των κόλπων της, προς το βαθύτερο νόημα και τη σημασία της ένωσης του ζευγαριού, σε μια προσπάθεια επανευαγγελισμού των ανθρώπων στην εποχή της γενικευμένης έκπτωσης κάθε νοήματος. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οφείλουμε να μελετούμε νέες μορφές ποιμαντικής δράσης προκειμένου να αναζητήσει τούς εγγύς και τους μακράν και να μην αφήσουμε καμία ποιμαντική ευκαιρία επικοινωνίας με τις οικογένειες να χαθεί ανεκμετάλλευτη.

Παρά όμως την κρίση των μορφών τού σύγχρονου κοινωνικού βίου, ο κόσμος πάντοτε θα προσδοκά από την Εκκλησία και τη χριστιανική οικογένεια καλούς και καλλιεργημένους ανθρώπους οι οποίοι θα του προσφέρουν την καλή «αλλοίωση». Σε αυτήν την αγωνιώδη προσδοκία της εποχής, η Εκκλησία έχει να προτείνει δημοσίως τη θεολογική της μαρτυρία και συγχρόνως τη συχνά αθέατη και αθόρυβη ποιμαντική της διακονία και

προσφορά. Σε αυτό το πλαίσιο, η επαναθεώρηση της οικογένειας, η οποία είναι απολύτως αναγκαία για τη ζύμωση της κοινωνίας με το Χριστό και κάθε βελτιωτική αλλαγή, δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά τον εκ νέου «εκκλησιασμό» της και την επανασύνδεσή της με την ευχαριστιακή εμπειρία της Εκκλησίας την ερμηνεία του γάμου και της ένωσης ως δωρεά του Θεού προς τον άνθρωπο. Του γάμου και της οικογένειας ως το κλειδί που ανοίγει την πόρτα προς την αγιότητα μέσα στην τέλεια αγάπη. Ως έναν τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος αποζητά τη Βασιλεία του Θεού και γίνεται κοινωνός της χάριτος που τον εισάγει μέσα σ' αυτή τη Βασιλεία.

Οικογένεια και πανδημία.

Στη γενικότερη κρίση της οικογένειας, των θεσμών και της οικονομίας προστίθενται πλέον και τα νέα δεδομένα της πανδημίας και της καραντίνας. Από την έλλειψη χρόνου στη συναναστροφή της οικογένειας περάσαμε στη διαχείριση της 24ωρης υποχρεωτικής συναναστροφής. Εαφνικά τα μέλη της οικογένειας άρχισαν να περνούν υποχρεωτικά πολλές ώρες στο σπίτι, με κοινές ώρες μαθημάτων, με αναγκαστικό μοίρασμα του χώρου, του διαδικτύου, του χρόνου των γονιών. Γονείς και παιδιά νιώθουν τον περιορισμό, την απώλεια ελευθερίας και «κανονικότητας», όπως την γνωρίζανε ως τώρα. Ο άνθρωπος, πλασμένος από το Θεό για την κοινωνία, τη συμμετοχή, την ελευθερία, αναγκάστηκε να βιώσει καταστάσεις πρωτόγνωρες.

Οι οικογένειες με μικρά παιδιά σε συνθήκες lockdown βίωσαν την πρόκληση να τα απασχολήσουν δημιουργικά κατά τη διάρκεια της ημέρας χωρίς προγραμματισμένες δραστηριότητες, χωρίς αλλαγή περιβάλλοντος,

χωρίς επαφή με συγγενείς και κυρίως τους παππούδες, χωρίς βόλτες έξω με φίλους, με λίγη ή καθόλου επαφή με το σχολείο.

Οι οικογένειες με εφήβους και νέους ενήλικες μπορεί να αντιμετώπισαν διαφορετικές καταστάσεις: συνήθως οι έφηβοι βιώνουν λιγότερο την απειλή της πανδημίας: «Δεν με αφορά», *ακούγαμε να μας λένε, «γιατί οι νέοι είναι ασφαλείς».* Η επιβολή της απομόνωσης και του περιορισμού της κυκλοφορίας ήρθε σε αντίθεση με τις ανάγκες αυτονόμησης και κοινωνικοποίησης των νέων. Η προσπάθεια ενοχοποίησης που μπορεί να εφαρμόστηκε από μερικούς γονείς του τύπου «θα φέρεις τον ιό στο σπίτι και θα αρρωστήσουμε» μπορεί να δημιούργησε μια πεισματική και συμμετρική αντίδραση του νέου.

Παράλληλα, ο μικρόκοσμος της οικογένειας αποκόπηκε και από άλλα σημαντικά πρόσωπα: όπως παππούδες, συγγενείς, φίλους, και αισθάνθηκε έντονα την έλλειψή τους. Κάποιος που ζει μόνος, ένα ζευγάρι, μια οικογένεια, δεν μπορούν να ευτυχήσουν κλεισμένοι στον μικρόκοσμο της ατομικότητάς τους. Οι υγιείς ψυχικά άνθρωποι δυσφορούν στα κλειστά συστήματα. Το να μην έχουμε μια τρυφερή αγκαλιά με τους δικούς μας ανθρώπους είναι βασανιστήριο. Πόσο μάλλον σε μια χώρα σαν τη δική μας που έχουμε μάθει να είμαστε ανοιχτοί, και μας διασώζουν οι παρέες, οι φίλοι, η οικογένεια, μέσα από την αλληλεπίδραση, μαζί τους υπάρχουμε κι εμείς, διαφορετικά χάνουμε ένα κομμάτι του προσώπου και της ταυτότητάς μας. Υπό αυτή την έννοια λοιπόν είναι όντως πολύ σκληρό το αναγκαστικό κλείσιμο που ζήσαμε.

Οι συνέπειες της πανδημίας στην οικογένεια.

Τα παιδιά, μπορεί συνήθως όπως μας είπαν οι ειδικοί να μη νοσούν σοβαρά και ελάχιστοι θάνατοι παιδιών να έχουν αναφερθεί από τον covid-19, όμως είναι κι αυτά θύματα του κορωνοϊού με πολλούς άλλους τρόπους. Αυτό μας επισημαίνουν όλο και περισσότερες έρευνες που βλέπουν το φως της δημοσιότητας. Τα παιδιά ως ευαίσθητοι αποδέκτες απορροφούν συχνά τους αρνητικούς συναισθηματικούς κραδασμούς των γονιών τους. Η παραμονή στο σπίτι με την οικογένεια δεν επηρεάζει πάντοτε με τον ίδιο τρόπο παιδιά και εφήβους. Στα μικρά παιδιά είναι συχνές οι παλινδρομήσεις των λειτουργιών αυτονομησης που είχαν ήδη κατακτηθεί. Οι έφηβοι εκδηλώνουν περισσότερη ευερεθιστότητα, εκρηκτική συμπεριφορά, τάση για απόσυρση ή θλίψη, ανία και αίσθημα κενού.

Ερευνητικά δεδομένα μας δίνουν μία πρώτη εικόνα. Μελέτες εφήβων, μέσης ηλικίας 15 ετών, μέσα στο 2020 έδειξαν μέτρια αύξηση της κατάθλιψης, αυξημένες πιθανότητες άγχους, κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού και μετά την απομόνωση. Μελέτη σε εξέλιξη στο γενικό νοσοκομείο «Η Αγία Σοφία», δείχνει αυξημένα ποσοστά σημαντικών προβλημάτων συμπεριφοράς και συναισθήματος σε παιδιά ηλικίας 7-17 ετών.

Οι γονείς, από την άλλη συχνά, βυθίζονται στα δικά τους προβλήματα, στις συνέπειες που έχει η κρίση του κορωνοϊού στο σύνολο της οικογενειακής ζωής. Νιώθουν κόπωση, σύγχυση και ενοχές γύρω από τις επιθυμίες τους. «Θέλουμε τελικά τα παιδιά όλη την ημέρα στο σπίτι;». Αισθάνθηκαν ότι χάνουν τον προσωπικό ρυθμό της ζωής τους. Στην προ-

covid εποχή είχαν χαράξει το δικό τους χώρο, πόσο εύκολο είναι πραγματικά να τον διαταράξουν; Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και η πιθανή διάλυση της καλής εικόνας που είχαν για την οικογένειά τους. Προσπαθώντας να προσαρμοστούν στη νέα πραγματικότητα του καθημερινού εγκλεισμού μπορεί να έγιναν ευερέθιστοι, σκληροί, παραβιαστικοί, πιεστικοί και τιμωρητικοί απέναντι στο παιδί τους, μπορεί να αδιαφόρησαν για τις συναισθηματικές, γνωστικές ή σωματικές ανάγκες του, να συμμετείχαν λιγότερο στη φροντίδα του, να στερούνταν υπομονής να εισακούσουν τα προβλήματα που απορρέουν από τον «κατ' οίκον εγκλεισμό».

Γονείς και παιδιά, που εδώ και ενάμιση χρόνο βομβαρδίζονται με ειδήσεις από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και βιώνουν τα αυστηρά μέτρα της Πολιτείας, νιώθουν ανασφάλεια, αβεβαιότητα, φόβο και κλείνονται στον εαυτό τους. Λιγότερο ή περισσότερο, ανάλογα και με την ηλικία τους έχουν υπαρξιακά ερωτήματα σχετικά με την αρρώστια, το θάνατο, την αγάπη, την προσφορά. Ερωτήματα που οι περισσότεροι γονείς αδυνατούν όχι μόνο να απαντήσουν στα παιδιά τους, αλλά ακόμη και να τα συζητήσουν μαζί τους.

Πολλές οικογένειες απομακρύνθηκαν από τη ζωή της Εκκλησίας και της ενορίας. Συνήθισαν να απέχουν από τη λατρεία και τα μυστήρια, από κατηχητικά, συνάξεις, κατασκηνώσεις. Υπάρχουν οικογένειες που εδώ και ενάμιση χρόνο δεν εκκλησιάζονται τις Κυριακές και δεν κοινωνούν, για διάφορους λόγους: παιδιά το απαγόρευαν στους ηλικιωμένους γονείς τους, νέοι γονείς εγκατέλειψαν τον εκκλησιασμό στο όνομα της ασφάλειας,

κάποιοι πρόβαλαν ενστάσεις για τον τρόπο μετάδοσης της Θείας Κοινωνίας, κάποιοι άλλοι έχουν στο σπίτι τους άτομο που ανήκει σε ευπαθή ομάδα και αποφεύγουν το συνωστισμό, άλλοι συνήθισαν τη θεία λειτουργία από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο, κάποιοι ένιωσαν να μειώνεται η πίστη τους, άλλοι ενοχλήθηκαν από τη στάση των κληρικών ή θύμωσαν από τη μη συνετή στάση άλλων ενοριτών, με τον πνευματικό τους, με την Εκκλησία, με το Θεό. Είναι πάντως γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των μικρών παιδιών αυτής της διετίας δεν θα έχει εικόνες - αναμνήσεις από την οικογένεια τους να ετοιμάζεται, να πηγαίνει στο ναό και να μετέχει στην Κυριακάτικη λατρεία του Θεού και να ξεκινά τη νέα εβδομάδα με την ευλογία του Θεού στη ζωή της.

Μεγαλύτερη επιβάρυνση πρακτική και ψυχολογική υφίστανται οικογένειες που έχουν παιδιά με ειδικές ανάγκες, μέλη με υποκείμενα νοσήματα, ηλικιωμένους στο σπίτι, που χρειάζονται ειδική φροντίδα. Οικογένειες με μέλος ή συγγενή άρρωστο, νοσηλευόμενο σε μονάδα covid ή στην εντατική. Οικογένειες των γιατρών και νοσοκόμων, που παλεύουν με προσωπικό τους κίνδυνο για τη ζωή των προσβεβλημένων από τον κορωνοϊό. Οικογένειες μονογονεϊκές, όπου τα επιπλέον προβλήματα δεν μοιράζονται. Οικογένειες που γνωρίζουν ότι έχουν έναν ηλικιωμένο παππού που μένει σε άλλο σπίτι μόνος του και δεν "επιτρέπεται" να τον συναντήσουν.

Αξίζει να κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά και στην οικογένεια που έχει πρόσφατα χάσει μέλος ή συγγενή από κορωνοϊό. Δεν είναι εύκολο να διαχειριστείς ότι ο άνθρωπός σου έφυγε γρήγορα, μόνος του, σε μια μονάδα

εντατικής θεραπείας, στον θάλαμο μιας κλινικής ή σε ένα γηροκομείο, χωρίς να έχει στο πλευρό του κάποιον δικό του. Χωρίς να μπορέσεις να του κλείσεις τα μάτια ή να του προσφέρεις τις τελευταίες φροντίδες. Μία κοπέλα που έχασε και τους δυο γονείς της από τον ιό αναφέρει: «Ακόμη και η κηδεία, δεν έγινε με τρόπο που τους άξιζε. Λες και είναι ανεπιθύμητοι, ακόμη και μετά θάνατον. Λιγιστοί συγγενείς, σε απόσταση ο ένας από τον άλλο. Ούτε αγκαλιές ούτε αγγίγματα. Ήταν απομονωμένοι στο νοσοκομείο. Απομονωμένοι και μετά θάνατον». Μάλιστα ορισμένοι από τους ασθενείς που αναρρώνουν, υποσυνείδητα βιώνουν την ενοχή του επιβιώσαντα, ειδικά αν έχει χάσει τη ζωή του κάποιο νεότερο μέλος της οικογένειας. Εκτός από τον βίαιο αποχωρισμό σήμερα, οι οικογένειες των θυμάτων κινδυνεύουν να υποστούν ένα δεύτερο σοκ στο μέλλον, στη διαδικασία εκταφής, αφού η ταφή έχει γίνει με τον τρόπο που όλοι γνωρίζουμε και που ακόμη και στο μέλλον θα επιφυλάσσει σίγουρα δυσάρεστες εκπλήξεις.

Τι συμβαίνει, άραγε, στις οικογένειες με συγκρουσιακές σχέσεις; Πώς αντιμετωπίζουν τους περιορισμούς τα συγκρουσιακά ζευγάρια; Χειροτερεύουν αφόρητα οι συνθήκες συμβίωσης ή φτάνουν σε ανακωχή, αισθανόμενοι τη σοβαρή απειλή και την ανασφάλεια του μέλλοντος; Πώς αντιμετωπίζουν τις εντάσεις οι οικογένειες με μέλος που βρίσκεται ήδη σε ψυχοπιεστική κατάσταση, ή που παρουσιάζει ψυχολογικές δυσκολίες; Μπορεί σε μερικές περιπτώσεις ο κοινός μεγάλος φόβος και το άγχος να μειώνουν, να απαλύνουν το ατομικό συναίσθημα, ενώ σε άλλες να το κάνει ακόμα πιο αφόρητο. Είναι δυνατόν να βιώσει κανείς απογοήτευση από τους

γύρω του, ματαίωση, θυμό, αποξένωση και βαθιά μοναξιά, ακόμη και σε πολυμελή οικογένεια. Έτσι, δυστυχώς πολλά ζευγάρια στην καραντίνα αποφάσισαν να προχωρήσουν σε διαζύγιο, ενώ άλλα πιέστηκαν να παραμείνουν μαζί για οικονομικούς λόγους.

Συχνά στις διαφωνίες και προστριβές της οικογένειας προστίθενται και ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με τον κορωνοϊό. Διαφορετικές απόψεις για τον εκκλησιασμό την εποχής της πανδημίας, τη συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία, τον εμβολιασμό, τη χρήση μάσκας, την κοινωνικότητα, κοκ. Όλα αυτά δεν επιλύονται, αλλά βαραίνουν το κλίμα και προκαλούν περαιτέρω διάσπαση. Σε κάποιες περιπτώσεις δυστυχώς οι διαφωνίες επιτείνονται ανάλογα με τις απόψεις και την εμπλοκή του πνευματικού του κάθε μέλους.

Σε πολλές περιπτώσεις επιλέγονται λανθασμένες δίοδοι εκτόνωσης της στρεσογόνου κατάστασης μέσα στο σπίτι, όπως η υπερβολική χρήση ηλεκτρονικών μέσων και διαδικτύου από όλα τα μέλη της οικογένειας με συνέπεια ζητήματα εξάρτησης σε παιδιά, εφήβους και όχι μόνο. Παράλληλα αυξήθηκαν οι παραβατικές συμπεριφορές, φοβίες, κρίσεις πανικού και γενικά τα προβλήματα ψυχικής υγείας. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2020, ένα στα έξι παιδιά, ηλικίας 5-16 ετών, εμφάνισε πιθανή ψυχική διαταραχή, ενώ τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στα μεγαλύτερα κορίτσια. Μάλιστα, υπάρχει φόβος η σχεδόν βεβαιότητα κατά τους ειδικούς, ότι οι συνέπειες της πανδημίας δεν είναι μόνο οι άμεσες και ορατές, αλλά θα συνεχίζουν να αποκαλύπτονται για πολύ καιρό ακόμη μετά τη λήξη της.

Η ενδοοικογενειακή βία παρουσίασε και παρουσιάζει αυξητική τάξη, ιδιαίτερα στις περιόδους εγκλεισμού στα σπίτια. Είναι αυτό το γεγονός που συναντούμε στα μέσα και στους τίτλους των άρθρων ως «Σκιώδη πανδημία». Η ενδοοικογενειακή βία δεν αφορά μόνο τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και δεν έχει ηλικία. Εμφανίζεται ανάμεσα στο ζεύγος, συνήθως προς τη γυναίκα, αλλά σε μικρότερα ποσοστά και προς τον άνδρα, από τους γονείς προς τα παιδιά, μεταξύ των παιδιών ή και προς τους υπέργηρους γονείς. Περιλαμβάνει χρήση απειλών, ύβρεων ή προσβολών, εξαναγκασμό, παραμέληση, κακομεταχείριση, εξαναγκαστική απομόνωση, σωματική κακοποίηση. Χαρακτηριστική και τραγική είναι και η πρόσφατη αύξηση του αριθμού των γυναικοκτονιών στη χώρα μας.

Η πανδημία έχει ενισχύσει τη βία συνολικά. Ο περιορισμός ζωτικών αναγκών, όπως η ελευθερία κίνησης και συνάθροισης, ο εγκλεισμός και το αίσθημα εγκλωβισμού, όλη αυτή η συμπιεσμένη ενέργεια μπορεί να μετατραπεί σε βία. Πάντως, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι μια κρίση, όπως αυτό που βιώνουμε σήμερα, δεν αποτελεί συνήθως γενεσιουργό αιτία του προβλήματος, όσο ενισχυτή και ενδυναμωτή μιας ήδη εδραιωμένης κατάστασης. Ενισχύει δηλαδή τις ήδη υπάρχουσες λανθάνουσες δυσκολίες. Έτσι αντίστοιχα και στην ενδοοικογενειακή βία η πανδημία θα φέρει στην επιφάνεια μια κατάσταση που προϋπήρχε. Η διακοπή της λειτουργίας των κοινωνικών δικτύων προστασίας, καταφυγίων, νομικών υπηρεσιών, η μειωμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες, η δυσκολία συνάντησης με τον πνευματικό πατέρα της οικογένειας ή των μελών της, οι περιορισμοί στα ταξίδια, η αποφυγή αναζήτησης νοσοκομειακής φροντίδας για σωματική βία, λόγω του φόβου μόλυνσης από τον ιό, και η επακόλουθη δυσκολία του θύματος να φύγει από το σπίτι ή να ετοιμάσει ένα σχέδιο δράσης, επιτείνουν το πρόβλημα.

Τέλος να αναφέρουμε ότι με αφορμή την έξαρση της βίας σε πολλούς χώρους της κοινωνικής ζωής, η Διαρκής Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, κατά την συνεδρίαση της 3ης Νοεμβρίου 2021, εξέδωσε ανακοινωθέν σύμφωνα με το οποίο το πρόβλημα της βίας ξεκινά από την Πτώση. Είναι σύμπτωμα της μεταπτωτικής ανθρώπινης κατάστασης, το οποίο παρουσιάζεται όταν ο Αδάμ και η Εύα αλληλοκατηγορούνται, όταν καλούνται να αναλάβουν την ευθύνη των πράξεών τους. Για τη θεολογία δε, η βία σχετίζεται με την άρνηση ανάληψης ευθύνης. Έκτοτε και μέχρι

σήμερα, η ανθρωπότητα πάσχει από επιμέρους φαινόμενα ανθρωποκτονίας. Από την ορθόδοξη πλευρά, όμως, η Ενανθρώπιση του Κυρίου, ο Σταυρικός του θάνατος είναι η κάθετη άρνηση της λύσης της βίας διά της βίας. Επειδή, όμως, η μεταμόρφωση του κόσμου είναι ένα εσχατολογικό γεγονός, πρέπει όλοι μας να συμβάλουμε στον περιορισμό και, ει δυνατόν, στην εξάλειψη τέτοιων φαινομένων, λειτουργώντας κυρίως προληπτικά. Και εδώ είναι πρώτιστα ευθύνη του Κράτους να χρησιμοποιήσει τα μέσα που έχει γι' αυτόν τον σκοπό.

Τέλος, θα κάνουμε μια αναφορά στην οικογένεια του ιερέα, ξεκαθαρίζοντας πως δεν αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία οικογένειας, απλά κάνουμε αυτή την επισήμανση μιας και όλοι μας είμαστε ιερείς, και μας αφορά άμεσα. Η επιβάρυνση ή εξουθένωση και η πίεση που υφίσταται ο ίδιος μπορεί να έχει επιπλέον επίπτωση και στους δικούς του. Αναμφισβήτητα και ο ιερέας όπως και πολλές άλλες κατηγορίες ανθρώπων λόγω της φύσης του λειτουργήματος του έζησε τον τελευταίο ενάμιση χρόνο πρωτόγνωρες καταστάσεις και ίσως πολλοί από μας βίωσαν μια εξουθένωση. Να θυμηθούμε τη λατρεία με άδειους ναούς, ένα ποίμνιο στα όριά του, διαφωνίες στο χώρο της εκκλησίας ακόμη και μεταξύ συνεφημερίων, προβληματισμό και αγωνία για τι στάση να κρατήσει ο ίδιος, πώς θα σηκώσει το βάρος του "ό,τι πει ο πνευματικός μας", πώς θα βρει και θα φέρει ισορροπία ανάμεσα στους μεν και τους δε. Όλα τα παραπάνω αποτελούν για τον ιερέα βάρη που μεταφέρονται και στην οικογένεια τους που επηρεάζεται από την ψυχική πίεση του ιερέα, αλλά και τον επηρεάζει με την σειρά της αντίστροφα.

Προτάσεις για την covid και μετά-covid εποχή.

Μια «κρίση» όμως έχει δύο πλευρές: είναι κίνδυνος και συνάμα και ευκαιρία. Επί της ουσίας, οι δύσκολες σχέσεις στην covid εποχή δυσκόλεψαν ακόμα περισσότερο, ενώ οι καλές έγιναν ακόμα καλύτερες. Έτσι και στην περίπτωση της οικογένειας είναι μια ευκαιρία για να καταργηθεί το σπίτι-ξενοδοχείο και η οικογένεια του Σαββατοκύριακου. Δυνατότητα για μια πιο ουσιαστική σχέση, για μια ιεράρχηση των αξιών. Άνθρωποι βρήκαν την ευκαιρία να συζητήσουν μεταξύ τους, γονείς να ασχοληθούν με τα παιδιά τους, παιδιά να έρθουν σε επαφή με τους γονείς, οικογένειες να κάθονται όλοι μαζί στο καθημερινό τραπέζι, μια συνήθεια που έτεινε να εκλείψει, ζευγάρια να συζητήσουν θέματα που είχαν σε εκκρεμότητα και άλλα πολλά. Οι γονείς που κατάφεραν να επεξεργαστούν εσωτερικά αυτή την εμπειρία θα βγουν πιο ώριμοι και πιο σοφοί την επόμενη μέρα έχοντας αξιοποιήσει την πλευρά της ευκαιρίας. Αυτό συμβαίνει όταν οι άνθρωποι καταφέρουν να «ακούσουν» τον εαυτό τους, να αναστοχαστούν, να συνειδητοποιήσουν τα ανθρώπινα όρια, τις αξίες της ζωής, το αναπόφευκτο της φυσικής φθοράς, να επικοινωνήσουν με τους δικούς τους, να επιδιώκουν ποιοτικό χρόνο μαζί τους, να αναλογιστούν την αξία των ανθρώπινων σχέσεων και της αλληλεγγύης., Οι πιο επεξεργασμένοι άνθρωποι, αυτοί που διέθεταν κάποιο βαθμό αυτογνωσίας, βρήκαν τον τρόπο να σχετίζονται ουσιαστικά με τις οικογένειές τους, αφού είχαν περισσότερο πλέον χρόνο να είναι μαζί, κάτι που φάνταζε πολυτέλεια για προηγούμενες εποχές. Τα ζευγάρια και οι οικογένειες που είχαν πιο

Λειτουργικές σχέσεις, την περίοδο του κλεισίματος είχαν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά και να ανανεώσουν το συμβόλαιο της σχέσης τους. Να θυμηθούν περισσότερο το Θεό στη διάρκεια της ημέρας να τροφοδοτηθούν πνευματικά και να τροφοδοτήσουν και τα παιδιά τους. Είδαν στην πράξη ότι η πραγματική αγάπη δεν είναι τα ανθρώπινα συναισθήματα, που τόσο εύκολα εξατμίζονται, αλλά είναι καρπός και αποτέλεσμα του Αγ. Πνεύματος. Βίωσαν εν τοις πράγμασι ότι η οικογένεια είναι ο τόπος της συνάντησης και κοινωνίας με τον Θεό, ο τόπος του αγιασμού του ανθρώπου, ένας τρόπος αγιασμού μαρτυρίου και μαρτυρίας. Έτσι κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, είδαμε πρόσωπα που έγιναν καλύτεροι άνθρωποι, οικογένειες που σύσφιξαν τις σχέσεις τους αλλά και ζευγάρια που γνωρίστηκαν περισσότερο. Και ένα από τα μεγάλα μαθήματα του εγκλεισμού είναι ότι είμαστε πλασμένοι, όχι για τον εαυτό μας, αλλά για τους άλλους. Κι όσο περισσότερο ανοιγόμαστε στους άλλους, τόσο περισσότερο ανοιγόμαστε στον Θεό και τόσο περισσότερο ευτυχισμένοι γινόμαστε. Κι όπως ακριβώς ο Θεός είναι κοινωνία τριών προσώπων, έτσι και ο άνθρωπος είναι πλασμένος για την κοινωνία, για την συμμετοχή και όχι για την μοναξιά.

Ο θεσμός της οικογένειας μπορεί και πρέπει να λειτουργήσει ως αντίβαρο στην πανδημία. Η οικογένεια, παρότι και η ίδια βιώνει σοβαρά πλήγματα, είναι ένας ζωτικός πυρήνας που μπορεί να απορροφήσει τις αποδιοργανωτικές επιδράσεις των ψυχοκοινωνικών συνθηκών και να ανασκευάσει τον αντίκτυπό τους στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Άλλωστε η οικογένεια αποτελεί διαχρονικά το πιο εγγυημένο και

το ασφαλές πλαίσιο για την αγωγή των νέων μελών της κοινωνίας. Είναι η «μικρή Εκκλησία» που υπηρετεί τον ίδιο σκοπό που υπηρετεί και η Εκκλησία, δηλαδή την κοινωνία των προσώπων εν αγάπη, τη σωτηρία και τον αγιασμό.

Ως γονείς πρέπει να νιώθουμε ότι κάθε πειρασμός, μας φέρνει πιο κοντά στην επίγνωση της δικής μας πραγματικότητας, της κοινωνίας που μας περιβάλλει και του τι σημαίνει πνευματικός δρόμος. Κάθε κρίση μας κρίνει και φέρνει στην επιφάνεια, και την παθογένεια μας, και τις αρετές μας. Μας δίνει την δυνατότητα να καταλάβουμε πράγματα για τον εαυτό μας και να δούμε τι χρειάζεται να αλλάξουμε. Μέσα από το προσωπικό αγώνα, μέσα από προσευχή, άσκηση και μυστηριακή ζωή μπορεί να δούμε και να βιώσουμε την πανδημία ως μια ευκαιρία για μετάνοια, για πνευματική οικοδομή, για νέα νοηματοδότηση της ζωής μας και αληθινή αναστάσιμη πίστη.

Όταν κάποιος περνά αυτό το διάστημα με μια υγιή πνευματικά κριτήρια, μπορεί και κρατά μια ψύχραιμη στάση απέναντι στο φόβο, προσπαθεί να προσαρμοστεί στις πρωτόγνωρες συνθήκες, δεν πανικοβάλλεται από την αναγκαστική παύση της συνήθους υπερδραστηριότητας, αποφεύγει την τρομολαγνεία της τηλεόρασης και αντιστέκεται στην αναζήτηση συνωμοσιών στο διαδίκτυο, τότε θα μπορεί να εκτιμά αυτά που είχε και έχει και πραγματικά να ωφελείται.

Αναφορικά με τους περιορισμούς και την καραντίνα, βιώνει λιγότερο τις τραυματικές συνέπειές τους, όποιος αντιλαμβάνεται ότι οι συνθήκες αυτές είναι απαραίτητες και χρήσιμες για τον ίδιο, την οικογένεια και την

κοινότητα, όποιος τις δέχεται με πνεύμα συνεργασίας και αλτρουισμού, όποιος, στις πρωτόγνωρες συνθήκες που ζούμε, μπορεί να βρει δύναμη και τρόπο να ξεφύγει από τα στενά πλαίσια του εαυτού του και να προσφέρει λίγη βοήθεια ή κάτι χρήσιμο για τους άλλους. Πρέπει να κατανοήσουμε βαθιά ότι η αληθινή αγάπη προς τον άλλον, είναι η μοναδική οδός σωτηρίας. Αυτό ακριβώς που εννοούσαν οι πατέρες της ερήμου όταν έλεγαν ότι: « Από τον πλησίον μας εξαρτάται η ζωή και ο θάνατος. Αν κερδίσουμε τον αδελφό μας, τον Θεό κερδίζουμε. Αν σκανδαλίσουμε τον αδελφό μας στον Χριστό αμαρτάνουμε». Και ο Χριστός μας είναι απολύτως ξεκάθαρος, προϋπόθεση για την κοινωνία του ανθρώπου με το Θεό είναι η κοινωνία του ανθρώπου με τον συνάνθρωπο.

Στις διαφωνίες και προστριβές που προκύπτουν στην οικογένεια σε καθημερινά ή σε πιο σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίζουμε τον άλλο με σεβασμό, διάλογο και ανοχή, να επιδιώκουμε το διάλογο και να επεξεργαζόμαστε τα προβλήματα με υπομονή και χιούμορ. Ακόμη και στις διαφωνίες λόγω κορωνοϊού και κυρίως σε αυτές. Σε κάποιες περιπτώσεις μια σύγκρουση μπορεί να είναι παραγωγική, όταν θα φέρει ως αποτέλεσμα την εξεύρεση μιας λύσης αποδεκτής από τα μέλη, η οποία θα τους προσφέρει ικανοποίηση, θα ενισχύσει τα θετικά συναισθήματα, την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Μπορεί να σταθεί αφορμή για αναθεώρηση καταστάσεων, επαναπροσδιορισμό στόχων, έκφραση συναισθημάτων, σκέψεων και προβληματισμών, κάλυψη συναισθηματικών αναγκών ή ακόμα και επίτευξη επικοινωνίας εκεί που απουσιάζει.

Η Εκκλησία μας έπαιζε και παίζει σπουδαίο ρόλο στην πρόληψη των κρίσεων της οικογένειας, μέσα από την κατήχηση, την ποιμαντική μέριμνα παιδιών και νέων και την ενδυνάμωση και στήριξη νέων ζευγαριών. Μπορεί να συμβάλλει στην προετοιμασία του ζευγαριού για την κοινή ζωή, στην ανάπτυξη ανοχής, υπομονής, συνεργασίας, αγάπης, αλληλοπεριχώρησης και αληθινής ενότητας, εφόδια απαραίτητα για όλες τις δυσκολίες που προκύπτουν. Μπορεί να δείξει το βαθύτερο νόημα και τη σημασία του Γάμου και της Οικογένειας, την αποδοχή του Σταυρού και μέσα στο Γάμο, αλλά κυρίως τον προσανατολισμό της Οικογένειας προς τη Βασιλεία του Θεού.

Πολλοί άνθρωποι ιδιαίτερα στις δύσκολες στιγμές καταφεύγουν στην Εκκλησία. Έτσι και τώρα, ο ιερέας μπορεί να βοηθήσει με κατ' ιδίαν εξατομικευμένη ποιμαντική παρέμβαση σε κάθε οικογένεια ξεχωριστά και όπου αυτό είναι δυνατόν. Ο ιερέας εφόσον έχει την επάρκεια μπορεί να προσφέρει συμβουλευτική στην οικογένεια σε εξειδικευμένα προβλήματα που προκύπτουν και στήριξη των μελών της μέσα από το Μυστήριο της Ιεράς Εξομολόγησης. Η Εκκλησία οφείλει να στηρίζει στο φόβο και την ανασφάλεια, να συμπάσχει στον πόνο, να παρηγορεί στην αρρώστια και το πένθος, να δημιουργεί γέφυρες στη διχόνοια, να οικοδομεί, να δίνει όραμα και ελπίδα. Σε καταστάσεις που απαιτούν ιδιαίτερο χειρισμό όμως, όπως εξαρτήσεις, ενδοοικογενειακή βία, κ.α., πρέπει να δίνουμε χώρο στους ειδικούς ψυχικής υγείας και στις κατάλληλες κοινωνικές δομές. Εννοείται δε ότι ο χαρακτήρας της παρέμβασης της Εκκλησίας δεν μπορεί να είναι

ιδιοτελής, εμπαθής, ελεγκτικός και αποσπασματικός, ούτε βέβαια και εξουσιαστικός.

Η Εκκλησία μπορεί ακόμη να βοηθήσει με:

- Διοργάνωση ομιλιών – διαλέξεων για γονείς. Οργάνωση βιωματικών ομάδων και εργαστηρίων.
- Συνεχή επιμόρφωση κληρικών σε θέματα ποιμαντικής της οικογένειας.
- Ειδική μέριμνα για επικοινωνία με διάφορες ηλικιακές ομάδες, π.χ. απαιτούνται ειδικές δεξιότητες για τη συναναστροφή με τον έφηβο.
- Συνεργασία της Εκκλησίας (Ι. Μητρόπολη, Ενορία) με ειδικούς επιστήμονες (ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς), οι οποίοι θα συνδράμουν επικουρικά στο έργο των κληρικών.
- Δημιουργία δικτύου επικοινωνίας και ανταλλαγής απόψεων-εμπειριών Ι. Μητροπόλεων σε θέματα ποιμαντικής της οικογένειας.
- Διοργάνωση συνεδρίων, ημερίδων, κ.ο.κ. σε επίπεδο Ι. Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Συνεχή και ενημερωμένη παρουσία της Εκκλησίας στο Διαδίκτυο, με διάφορους τρόπους, δηλαδή με άρθρα, ομιλίες, βίντεο, καθώς και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.
- Διαδικτυακές "συναντήσεις" σχολών γονέων και ομάδων.
- Γενικά, χρειάζεται ένας συνδυασμός και της διαπροσωπικής επικοινωνίας μέσω των συνάξεων, και ταυτόχρονα της χρήσης της τεχνολογίας προκειμένου, όταν δεν γίνεται αλλιώς, να υπάρχει αυτός ο εναλλακτικός τρόπος επικοινωνίας.

Τέλος, είναι απαραίτητη η υποστήριξη και ενδυνάμωση των πνευματικών - ιερέων και των οικογενειών τους, ώστε να είναι καλά πρωτίστως οι ίδιοι, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στις νέες συνθήκες και να αντιμετωπίζουν τις νέες ποιμαντικές προκλήσεις. Χρειάζεται καλή θέληση, προσπάθεια και θερμή προσευχή. Όταν στηρίζουμε τους ιερείς, στηρίζουμε και ευεργετούμε ολόκληρη την Εκκλησία. Θα είναι λοιπόν πολύ χρήσιμο να εξασφαλισθούν όλες εκείνες οι προϋποθέσεις, ώστε οι κληρικοί να τροφοδοτούνται με ό,τι μπορεί να ενισχύσει τη γνησιότητα της ιερατικής τους ταυτότητας και να εμπλουτίζουν τη γνωστική τους φαρέτρα με όσα εφόδια μπορούν να ενισχύσουν το Θεόδοτο έργο τους.

Πριν κλείσουμε, θα ήθελα να αναφερθούμε σε μια άλλη εποχή, μια άλλη κοινωνία, μια άλλη οικογένεια. Και να δούμε τα γεγονότα μέσα από την ξεκάθαρη και διεισδυτική ματιά του μεγάλου «αγίου» των ελληνικών γραμμάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στο έργο του «Βαρδιάνος στα σπόρκα», έργο πολύ επίκαιρο αν και γραμμένο το 1893. Επίκαιρο, θα ρωτήσει κάποιος, γραμμένο πριν 130 σχεδόν χρόνια; ...Επίκαιρο κι ελεγκτικό θα έλεγα για όλους μας! Αυτές τις δύσκολες ώρες είναι καλό να γυρίζουμε στις ρίζες μας και την παράδοσή μας. Ιδιαίτερα σήμερα όπου η λογική βρίσκεται πάνω από την καρδιά εξ αιτίας του φόβου και ο ατομισμός κυριεύει τα πάντα. Ιστορικός πυρήνας του διηγήματος είναι η χολέρα που έπληξε την Ευρώπη και την Ελλάδα το 1865. Στη νουβέλλα αυτή αναδεικνύει και φιλοτεχνεί μεγάλος Σκιαθίτης κάποιες ψυχές που, όπως

γράφει «ἐν μέσῳ τῆς ἀπανθρωπίας καὶ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ, μοσκοβολοῦσανσάν τὸ Τίμιο Εὐλο, σάν τὴν θεία Σκεύω τὴν Σαβουροκόφα», πού μεταμφιέζεται σε άντρα και γίνεται βαρδιάνος (φύλακας) στα σπόρκα (μολυσμένα καράβια που μεταφέρουν ασθενείς με χολέρα), προκειμένου να σώσει το γιο της. Ο Παπαδιαμάντης περιγράφει γλαφυρά το φόβο και την σκληρότητα των ντόπιων προς τους ασθενείς, τα κόλπα των επιτήδειων για το εύκολο κέρδος, τις φωνές σωφροσύνης που άρχισαν να ακούγονται, τα αυστηρά μέτρα προφύλαξης της κυβέρνησης, το ικανό γιατρό που ακούσια και ακούραστα νοσηλεύει και θεραπεύει, τον φιλόανθρωπο και συνάμα αγαθό μοναχό που δίνει τα υπάρχοντά του στους απομονωμένους πεινασμένους, και πάνω απ' όλα την αγάπη της μάνας για τον άρρωστο γιο της, που δεν λογαριάζει τίποτα και τελικά υπερνικά τα εμπόδια.

Βαθύς γνώστης της ανθρώπινης ψυχής, ο κυρ Αλέξανδρος αναφέρει: «Κακή υποψία, δυσπιστία και ιδιοτέλεια χωρούσα μέχρις απανθρωπίας, εβασίλευε πανταχού. Όλα ταύτα ήσαν εις το βάθος και ο φόβος της χολέρας ήτο εις την επιφάνειαν. Θα έλεγε τις ότι η χολέρα ήτο μόνον πρόφασις, και ότι η εκμετάλλευσις των ανθρώπων ήτο η αλήθεια. Το δαιμόνιον του φόβου είχεν εύρει επτά άλλα δαιμόνια πονηρότερα εαυτού, και είχε λάβει κατοχήν επί του πνεύματος των ανθρώπων.» Μὲ τὴν ἐπιδημία ξεβρόαστηκαν τὰ τέρατα ποὺ ἐμφώλευαν στὶς ψυχὲς πολλῶν. Και αλλού αναφέρει: «Δεν είχον παραλείψει να συμβουλευθώσι τον ιατρόν ... οι πρωταίτιοι του κινήματος τούτου. Αλλά τον είχον συμβουλευθεί όχι με πεποίθησιν, ἀλλ' απλῶς διά τον τύπον, και διά να δύνανται να λέγωσιν αργότερα, κατά τὴν

παιδαριώδη απολογητικήν μέθοδον του ψευδομανούζ όχλου, «ερωτήσαμε και το γιατρό».

Στον αντίποδα, ο Παπαδιαμάντης αναφέρεται στη μάνα που μόλις έχει πληροφορηθεί την αρρώστια του παιδιού της και περιγράφει τον πόνο, την πίστη, την αποφασιστικότητά της αλλά και την παράδοσή της στο Θεό. «Επανήλθεν, ή έρημη, εις τὸ σπιτάκι της. Πῶς ἤϊρε τὸν δρόμον; Ποῦ ἐπάτησεν; Ἀπὸ ποῦ ἐπέρασε; Ποῖος ἐνθυμεῖτο; Ἦνοιξε τὴν θύραν της. Πῶς ἠμπόρεσε νὰ γυρίσῃ τὸ κλειδί εις τὴν κλειδότηρυν; Εἰσήλθε. Πῶς δὲν ἔπεσεν εις τὴν μέσῃν τοῦ δρόμου; Ἐγονάτισεν ἐμπρὸς εις τὴν Παναγίτσαν της, ... Ἐγονάτισεν ἐμπρὸς εις τὸν Ἀι-Νικόλα της, ἐκεῖνον ὅστις ὑπῆρξε συνταξιδιώτης τοῦ ἀνδρός της εις τὰ ταξίδια, συγκολυμβητής καὶ σωτήρ εις τὰ ναύαγια. Ἐκράτησε τὸ μέτωπόν της μὲ τὰς δύο χεῖρας διὰ νὰ μὴν ἐκραγῆ, τοὺς κροτάφους της διὰ νὰ μὴ ραγισθοῦν, τὴν καρδίαν της διὰ νὰ μὴ σταματήσῃ. Ἐδοκίμασε νὰ κάμῃ τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἡ χεὶρ της ἡ δεξιὰ ἦτο μολυβδίνη. Ἐδοκίμασε νὰ εἶπῃ τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ», καὶ ἡ γλῶσσά της δὲν ἐγύριζε, καὶ τὰ χεῖλη της δὲν ἐκινουῦντο, μόνον ἡ ἔννοια τῆς προσευχῆς ἐσχηματίζετο εὐτυχῶς εις τὸν νοῦν της. Εἶτα ἀφῆκεν αἴφνης μίαν κραυγὴν, καὶ ἤρχισαν νὰ τρέχωσι ποταμὸς τὰ δάκρυά της. Τότε ἠσθάνθη ἀνακούφισιν καὶ συνέλαβε μικρὰν ἐλπίδα. Προσηυχῆθη ἐπὶ μακρὸν διὰ τὸ παιδί της ... Ἐμεινεν ἐπὶ ὥρας γονατιστή, καὶ ὅταν ἐπῆλθεν ὁ κάματος, ..., τότε συνέλαβε μίαν ἀπόφασιν καὶ εἶπε μεγαλοφώνως: «Βαρδιάνος στὰ σπόρκα θὰ πάω! ...θα ἐπήγαιεν εις τὴν καραντίναν... Ἀν ἐζῆ ὁ υἱός της, θα τον εὕρισκε. Ἀν ἦτον διὰ ζωὴν, αὐτὴ θα τον υπηρέτει, αὐτὴ, καὶ ὄχι ἄλλος θα τον ενοσήλευε. Θα

εβοηθούσε το έργον της θείας Προνοίας, αν ήτον από Θεού να ζήσει... Επί τέλους, ας εκολλούσε την χολέραν, δεν την έμελεν.

Στην εποχή του Παπαδιαμάντη με περιορισμένα ιατρικά μέσα, με ισχυρότατο το φόβο της πανδημίας, με συχνότατο το θάνατο και τη βίωση του πένθους και με κανέναν φυσικά να μην ασχολείται με τις ψυχικές συνέπειες και την πολυπλοκότητα στις ανθρώπινες σχέσεις, η μάνα καταφύγει στη Θεία Βοήθεια και παίρνει απόφαση αυτοθυσιαστική, ενώ και η κοινωνία βρίσκει τελικά τρόπους να μην χάσει την ανθρωπιά της.

Επιστρέφοντας στην εποχή μας, η πανδημία του κορωνοϊού επέτεινε ή έκανε γνωστά προβλήματα ατομικά, οικογενειακά, κοινωνικά. Η «μετα-πανδημική» οικογένεια και κοινωνία, απέκτησε ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, την έντονη επιβολή της άτομοκεντρικότητας με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Η συγκυρία θα μπορούσε να αποτελέσει ευκαιρία, ώστε να βγουν στην επιφάνεια όλα όσα χρειάζονται φροντίδα, με τη συμβολή της Εκκλησίας, των ειδικών ψυχικής υγείας, των κοινωνικών δομών. Ωστόσο εάν εστιάσουμε μόνο στην πανδημία, υπάρχει ο κίνδυνος, η φροντίδα να είναι πρόσκαιρη και επιφανειακή και η επανάληψη των γεγονότων δεδομένη.

Σε αυτό το κομβικό για την εξελικτική πορεία της οικογένειας και της κοινωνίας ορόσημο πρέπει μετ' επιστήμης να προβάλουμε με βάση την παράδοση και την λειτουργική μας εμπειρία, πρότυπα, αρχές και μέσα, προκειμένου στο νέο αυτό «μετα-πανδημικό» μοντέλο, να νοηματοδοτηθούν και πάλι οι διαπροσωπικές και οι ανθρώπινες σχέσεις. Να δώσουμε όραμα, δύναμη και προοπτική μέλλοντος, ώστε οι

συνάνθρωποί μας να βλέπουν με αισιοδοξία και με ελπίδα την προοπτική της ζωής, η οποία διαχρονικά φέρει τα στίγματα του άγχους, του φόβου και του πόνου. Η πανδημία του Covid-19 θα παρέλθει ελπίζουμε σύντομα. Δεν πρέπει όμως οι πληγές της να στιγματίσουν το μέλλον της οικογένειας και της κοινωνίας, αλλά να αποτελέσουν την απαρχή για μία νέα πραγματικότητα με όραμα και προοπτική στο μέλλον.

Όλοι μας δοκιμαστήκαμε αυτό το διάστημα ως προς την ψυχική και σωματική ανθεκτικότητά και την ανθεκτικότητα των δεσμών μας. Ζήσαμε με τους περιορισμούς που μας επιβλήθηκαν, τώρα μας μένει να εκμεταλλευτούμε ευκαιρίες για ενδοσκόπηση, μετάνοια, συμπαράσταση και αλληλεγγύη. Και η οικογένεια πιστεύουμε μπορεί να ξαναγίνει το απάγκιο λιμάνι, η απαντοχή, σχολείο σχέσεων, παρηγοριά, κοινωνία των προσώπων εν αγάπη, "μικρή Εκκλησία". Και η Εκκλησία ως σώζουσα κοινότητα μπορεί και πρέπει να στηρίξει και να φροντίσει τη σύγχρονη οικογένεια ώστε να παίξει το ρόλο της στη σύγχρονη κοινωνία και να ξαναβρεί το δρόμο της μέσα στις πολλαπλού είδους κρίσεις που ζούμε.

Τα μέλη τη ομάδας εργασίας

- π. Ιγνάτιος Αναγνωστόπουλος
- π. Ιωάννης Αναστασίου
- π. Χρήστος Αράπης
- π. Ευστάθιος Βαρβαρέλης
- π. Γεώργιος Γιαννιός
- π. Αλέξανδρος Γκάτσιτς
- π. Βασίλειος Καπέλας
- π. Θεοφάνης Μανούρας
- π. Δημήτριος Παπαδόπουλος
- π. Δημήτριος Σπαθής
- π. Αλέξανδρος Τζανής
- Συντονιστής: π. Χρήστος Χαχαμίδης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

π. Μιχαήλ Καρδαμάκης, *Αγάπη και γάμος*, Εκδ.Ακρίτας, 1981.

π. Φιλόθεος Φάρος-π. Σταύρος Κοφινάς, *Γάμος*, Εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1997.

π. Βασίλειος Θερμός, *Στα μονοπάτια του κόσμου-Ποιμαντικά Βήματα στο Σήμερα*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2016, σ. 458.

π. Βασίλειος Θερμός, *Χριστιανική οικογένεια: Παρελθόν, παρόν και μέλλον*, Νοέμβριος 2021.

π. Βασίλειος Θερμός, *Εκκλησία και πανδημία: η επόμενη μέρα. Ή μήπως, η επόμενη νύχτα*; Μάιος 2021.

Μητρ. Αργολίδος Αντωνόπουλος Νεκτάριος, *Απέναντι στον Covid-19 με ευθύνη. Ποιμαντική παρέμβαση*, Ναύπλιο 2020.

Μητρ. Μεσσηνίας Σαββάτος Χρυσόστομος, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία και η πανδημία του Covid-19*, Καλαμάτα 2020.

π. Θεοδόσιος Μαρτζούχος, *Ιδανικοί αυτόχειρες*, Νοέμβριος 2021.

Συλλογικό έργο, *Η Ορθοδοξία ενώπιον της πανδημίας του κορωνοϊού*, Εκδοτική Δημητριάδος (έπιμ. Ν. Ασπροούλης-Nathaniel Wood), Βόλος 2020.

Ασημένιας Κουρτεσάκη, *Η Ποιμαντική αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας στην Ελληνική οικογένεια, λαμβανομένων υπόψη των Επιστημών του Ανθρώπου*, Αθήνα 2005.

Δημήτρης Καραγιάννης, *Ψυχίατρος-ψυχοθεραπευτής, Ψυχική υγεία ή Covid-19: Η επόμενη μέρα: Βεβαιότητες που χτίστηκαν στους καιρούς της αβεβαιότητας*, Νοέμβριος 2021.

Πομίνι Βαλέρια, *Κλινική ψυχολόγος-ψυχοθεραπεύτρια, Οικογένειες και Θεραπευτές στη δίνη της Πανδημίας του Κορωνοϊού*, Μάιος 2020.

Σενετάκη Μάρω, *Ψυχίατρος παιδιών και εφήβων., Η ψυχολογία των παιδιών στην εποχή του COVID- 19*, Ιούνιος 2020.

Οικονόμου Μαρίνα, *Καθηγήτρια Ψυχιατρικής, Οι συνέπειες του κορωνοϊού στο ψυχικό πεδίο*.

Δουκάκου Μαρία, *Κλινική ψυχολόγος, Η ενδοοικογενειακή βία ενόψει του κορωνοϊού*.

Ψυχική Υγεία των Παιδιών και των Νέων Ατόμων στην Αγγλία για το 2020, NHS Digital, Οκτώβριος 2020.